

Halina Żakowa

1927 – 1996

Halina Żakowa z domu Borszak urodziła się 19 lipca 1927 r. w Katowicach. Była córką powstańca wielkopolskiego. Szkołę podstawową ukończyła w Chorzowie już pod okupacją hitlerowską. W Krakowie dokąd przeprowadziła się wraz z rodziną w 1941 r. podjęła naukę w dwuletniej Prywatnej Szkole Handlowej A. Liberdy. Skończyła ją w 1943 r. Do ostatnich dni okupacji zarabiała na życie pracując w firmie Trunkenpolz i S-ka. Z czasem została w niej samodzielną księgową. Mając zapewniony byt kształciła się dalej na poziomie szkoły średniej na kompletach tajnego nauczania a także, w równie nielegalnej Podstawowej Szkole Muzycznej. Egzamin końcowy z gry na fortepianie złożyła pomyślnie u samego prof. Z. Drzewieckiego.

Po wojnie wróciła na Śląsk, gdzie dokończyła naukę według matematyczno-przyrodniczego programu kształcenia w Miejskim Liceum Ogólnokształcącym w Chorzowie.

W 1947 r. zdała egzamin wstępny na Wydział Lekarski Uniwersytetu Wrocławskiego. Medycynę studiowała tylko przez I semestr po czym przeniósła się na Wydział Nauk Przyrodniczych. Równoległe rozwijała swoje zdolności artystyczne, najpierw w Średniej Szkole Muzycznej im. F. Chopina w Chorzowie a później w Średniej Szkole Muzycznej im. S. Moniuszki we Wrocławiu. Świadectwo ukończenia drugiej z tych szkół w klasie fortepianu uzyskała w 1949 r. O wyborze dalszej drogi życiowej przesądziły jednak ostatecznie zainteresowania fauną i florą kopalną oraz wiekiem skał rozbudzone przez studia przyrodnicze. Jeszcze jako studentka podjęła w 1950 r. pracę w nowoorganizowanej placówce dolnośląskiej Państwowego Instytutu Geologicznego we Wrocławiu. Tego też roku wyszła za mąż za Czesława Żaka, starszego kolegę ze studiów, podówczas już pracownika PIG. Dyplom magistra filozofii w zakresie geologii z paleontologią otrzymała po złożeniu i obronie rozprawy pt. „Fauna kulmowa z Jabłowa” w 1951 r. Kilka miesięcy później rodzina Żaków powiększyła się o syna Marka, drugi syn – Michał urodził się w 1962 r.

Zwiększone obowiązki rodzinne nie osłabiły pasji badawczej Haliny Żakowej. Wysiłek swój skupiła na rozpoznaniu fauny dolnokarbońskiej z Witkowa, Marciszowa, Wałbrzycha, Solca, Jugowa i innych miejsc na Dolnym Śląsku. Ze stanowisk znanych już uprzednio a także nowoodkrytych pozyskała ogółem kilkanaście tysięcy okazów fauny. Opisała szczegółowo kilkadziesiąt form ramienionogów, ślimaków, małżów i głowonogów, wzmiankowała też o mszywiolach, jeżowcach, liliowcach, koralowcach i trylobitach. Badania te pozwoliły zrewidować stare poglądy na wiek osadów dinantu w Sudetach, określić nowoczesnie ich stratygrafię z wyróżnieniem poziomów i podpoziomów goniatytowych, naszkico-

wać w ujęciu regionalnym zagadnienia facjalne i paleogeograficzne. Wyniki swych badań H. Żakowa szybko publikowała. Pracę monograficzną pt. „Biostratygrafia morskich utworów karbonu z okolic Wałbrzycha Miasta na Dolnym Śląsku” przedłożyła jako rozprawę doktorską. Po jej obronie w 1959 r. uzyskała stopień kandydata nauk geologicznych. Kolekcja fauny bezkręgowej H. Żakowej, wobec zniszczenia podczas wojny lwiej części starych zbiorów badaczy niemieckich, stanowi istotny wkład w kompletowanie polskich materiałów dokumentacyjnych dla obszaru Sudetów. Zbiory te służyły już wielokrotnie młodszym badaczom w pracy naukowej.

Wiosną 1955 r. Halinę i Czesława Żaków przeniesiono służbowo do Świętokrzyskiej Stacji Terenowej (obecnie Oddziału Świętokrzyskiego) PIG w Kielcach. Tutaj kończyła jeszcze przez lat kilka prace rozpoczęte w Sudetach, a także podjęła studia nad karbonem w Górach Świętokrzyskich. Bazowały one na pracach terenowych popartych badaniami geoelektrycznymi, robotami ziemnymi, górnictwem i wierceniami. Rozpoznała karbon dolny w synklinach: gałęzicko-bolechowskiej, miedzanogórskiej, radlińskiej, łagowskiej, piotrowskiej, borkowskiej i kieleckiej. W ich toku skartowano podzwartorzędowe wychodnie skał tego wieku, przebadano i zestawiono ich szczegółowe profile litologiczne, zebrano kilkadziesiąt tysięcy okazów fauny (skompletowano najbogatszą w Polsce kolekcję ramienionogów górnowiązeńskich), ustalono stratygrafię badanych osadów, prześledzono granicę dewonu z karbonem. Ogromny ten materiał dokumentacyjny H. Żakowa zdołała opracować wspólnie z innymi geologami tylko w części. Odkryła faunę w niższym wizenie oraz zidentyfikowała poziomy goniatytowe w wizenie górnym. Opracowała paleontologicznie ramienionogi z wizenu górnego Gałęzic (ok. 150 taksonów w tym 35 nowych gatunków). Zrewidowała polskie oznaczenia brachiopodów z kilku rodzin, stwierdziła występowanie różnych facji turneju i wizenu w tym również osadów wulkanogenicznych. Przeanalizowała problemy ekologii i paleogeografii dinantu świętokrzyskiego, i opracowała schemat biostratygrafii dolnego karbonu w Górach Świętokrzyskich. Wydzieliła też jednostki litostratygraficzne w tym regionie.

Stopień naukowy doktora habilitowanego nauk przyrodniczych w zakresie geologii stratygraficznej uzyskała w 1970 r. po przedłożeniu i obronie rozprawy habilitacyjnej pt. „Poziom Goniatites granosus Portl. w synklinie gałęzickiej (Góry Świętokrzyskie)”. Udokumentowała wiarygodnie obecność tego poziomu, poprzednio nieznanego w Górach Świętokrzyskich, co ma istotne znaczenie dla odtworzenia pełnego rozwoju cyklu karbońskiego w południowej Polsce.

Przy współpracy z I. Kardymowicz, J. Pawłowską, W. Ryką, K. Łydką, R. Chlebowskiem i Z. Migaszewskim zgłębiała podstawowe problemy litologiczne karbonu dolnego. Wspólnie z H. Jurkiewiczem opublikowała monografię mikrofauny górnowiązeńskiej z Gałęzic. Inicjowała badania konodontów famenu i turneju z otworu Bolechowice I. Wspólnie z M. Szulczewskim opracowywała dewon górny i karbon dolny z synkliny borkowskiej. Zainteresowała się też szczątkami organicznymi dolnego kambru z otworu Bazów IG I i wraz z L. Jagielską, K. Lenzionem i M. Moczyłowską korygowała stratygrafię przewierczanych tam osadów.

W 1973 r. została powołana na stanowisko docenta w Instytucie Geologicznym (obecnie znów Państwowym Instytucie Geologicznym).

Halina Żakowa brała też udział w opracowywaniu stratygrafii skał dewonu i karbonu nawierczanych w synklinie łagowskiej, niecce nidziańskiej oraz na bliskim i dalekim obrzeżeniu permomesozoicznym Gór Świętokrzyskich, prowadzonych pod kątem poszukiwań bituminów podczas badań geologiczno-wiertniczych przez Państwowy Instytut Geologiczny oraz Górnictwo Naftowe. Oznaczyła i opisała setki okazów fauny a jej wnioski stratygraficzne umożliwiły odtworzenie rozwoju facjalnego osadów oraz

zestawienie map litologiczno-paleogeograficznych i strukturalnych dla wskazanych obszarów. Jej współpraca z Górnictwem Naftowym była szczególnie owocna w zakresie badań dewonu i karbonu na Przedgórzu Karpat.

Prace H. Żakowej przyczyniły się też do lepszego rozpoznania dewonu i dolnego karbonu z NE obrzeżenia GZW a zwłaszcza obszaru podkrakowskiego.

W latach 1964–1990 kierowała Pracownią Stratygrafii Oddziału Świętokrzyskiego PIG w Kielcach. Szkoliła młodych pracowników naukowych we wszystkich kierunkach prac stratygraficzno-paleontologicznych, zyciwiście dzieląc się bogatą wiedzą i doświadczeniem. Sprawowała opiekę merytoryczną i weryfikowała prace planowe z zakresu stratygrafii i paleontologii. Organizowała badania laboratoryjne wieloma metodami. Była inicjatorką i głównym organizatorem regionalnego muzeum geologicznego w Oddziale Świętokrzyskim PIG w Kielcach.

W styczniu 1974 r. prof. H. Żakowa została członkiem Komisji Nauk Geologicznych PAN – Oddziału w Krakowie, a w latach 1975–1977 była członkiem Rady Naukowej Instytutu Geologicznego.

W latach 1976–1980 wykładała paleontologię na Wydziale Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląskiego.

Przeprowadziła cztery przewody doktorskie i była recenzentką kilku rozpraw habilitacyjnych. Recenzowała ponadto ogromną liczbę publikacji i opracowań naukowych.

Tytuł profesora nadzwyczajnego nauk przyrodniczych uzyskała w 1981 r.

W 1987 r. pracowała w Algierii, gdzie organizowała badania makro- i mikrofauny młodszego paleozoiku oraz oznaczała skamieniałości tego wieku.

Prof. H. Żakowa brała udział w posiedzeniach Podkomisji Stratygrafii Karbonu (IUGS – Subcommission on Carboniferous Stratigraphy). Była w niej członkiem-korespondentem oraz przedstawicielem Polski w grupie roboczej dinantu. Współpracowała też z międzynarodową grupą roboczą do spraw granicy dewon/karbon. Uczestniczyła czynnie w Międzynarodowych Kongresach Stratygrafii i Geologii Karbonu. Była członkiem Komitetu Organizacyjnego XIII Międzynarodowego Kongresu Karbon – Perm, który odbył się w 1995 r. w Polsce. Współredagowała monografię osadów karbonu, będąc jednocześnie autorką rozdziałów dotyczących tego systemu w Górach Świętokrzyskich i niecce nidziańskiej.

Ogromny wysiłek jaki włożyła w przygotowanie i redakcję materiałów kongresowych całkowicie wyczerpał w niej siły prof. H. Żakowej. W lecie 1994 r. ciężko zachorowała i nie mogła już uczestniczyć w obradach i wycieczkach XIII Międzynarodowego Kongresu Geologicznego Karbonu i Permu do przygotowania, którego tak bardzo się przyczyniła.

Profesor H. Żakowa była też od 1951 r. czynnym członkiem Polskiego Towarzystwa Geologicznego. Współtworzyła wraz z mężem Oddział Świętokrzyski PTG w Kielcach. Brała udział niemal we wszystkich zjazdach Towarzystwa. W 1962 r i 1981 r. uczestniczyła w pracach organizacyjnych i w merytorycznym przygotowaniu 32 i 53 Zjazdów PTG w Górach Świętokrzyskich. Redagowała m.in. przewodniki zjazdowe i prowadziła wycieczki terenowe.

W latach 1969–1971 i 1981–1995 pełniła funkcję Przewodniczącej Oddziału Świętokrzyskiego PTG. W tym drugim okresie jej staraniem wygłoszono na posiedzeniach Oddziału 89 referatów naukowych, zorganizowano 22 jedno- lub kilkudniowe konferencje terenowe o charakterze szkoleniowym (w Sudetach, na Roztoczu, Kujawach, Lubelszczyźnie, Ponidziu i w Górach Świętokrzyskich) oraz 5 wielodniowych poza granicami kraju (na Słowacji, w Czechach, w Grecji, Turcji, Hiszpanii i Portugalii). Interesujący program działalności przyciągnął wówczas do Oddziału PIG w Kielcach wielu geologów. Należało do niego od 90 do 120

członków zwyczajnych, był więc jednym z najliczniejszych w Polsce.

Prof. H. Żakowa działała też aktywnie w Sekcji Paleontologicznej PTG, okresowo również w jej zarządzie. W 1976 i 1981 r. współorganizowała II i V Krajowe Konferencje Paleontologów w Kielcach. Przez wiele lat pracowała w Komisji Nagrody im. H. Świdzińskiego przyznawanej co roku przez PTG. Była członkiem Palaeontologische Gesellschaft w Niemczech.

W Kielcach brała żywy udział w życiu naukowym miasta, działając od 1958 r. w Kieleckim Towarzystwie Naukowym. Z pełnym oddaniem służyła Towarzystwu wysoce profesjonalną pomocą w Komisji Wydawniczej i Kolegium Redakcyjnym kwartalnika „Studia Kieleckie”.

Profesor Halina Żakowa prawdziwą wartość życia upatrywała w pracy zawodowej. Wymagając wiele od siebie żądała tego samego od innych. Ogromna Jej sumienność, wielka dociekliwość i dbałość o szczegóły, doceniana była w pełni dopiero przy bliższej współpracy. Posiadała umiejętność pracy zespołowej. Owocnie współpracowała z wieloma geologami różnych specjalności, wspólnie publikując wyniki uzyskanych badań.

Prof. H. Żakową cechowała ogromna cierpliwość i dokładność tak potrzebna w pracy naukowej, szczególnie przy żmudnych pracach paleontologicznych. Predyspozycje te sprawiły też, że powierzono Jej redakcję wielu wydawnictw geologicznych, przewodników, katalogów i atlasów.

Dorobek naukowy prof. H. Żakowej obejmuje łącznie 143 prace publikowane, w tym 96 indywidualnych i 47 pisanych wspólnie z innymi badaczami. W tej liczbie są 24 monografie i większe rozprawy. Do archiwów PIG złożyła ponadto 75 opracowań archiwalnych w tym 61 indywidualnych. Prace z zakresu stratygrafii, paleontologii bezkręgowców, biostratygrafii i paleogeografii karbonu oraz dewonu górnego są często cytowane przez geologów polskich i zagranicznych. H. Żakowa jest m.in. autorką lub współautorką opracowań syntetycznych karbonu dolnego w Polsce zawartych w „Budowie geologicznej Polski. Stratygrafia” (1968), „Geologii i surowcach mineralnych Polski” (1981), „The Carboniferous system in Poland” (1995) oraz „Atlas skamieniałości przewodnich i charakterystycznych młodszego paleozoiku” (w przygotowaniu).

Przeszła na emeryturę 31.03.1995 r., utrzymując do końca życia bliski i codzienny kontakt ze współpracownikami z PIG w Kielcach.

Za osiągnięcia naukowo-badawcze oraz działalność w społecznym ruchu naukowym prof. H. Żakową wielokrotnie odznaczano m.in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Odznaką Zasłużony dla Polskiej Geologii, Odznaką Za Zasługi dla Kielcczyzny oraz Odznaką Zasłużonego Działacza Kultury.

Profesor Halina Żakowa pracowała twórczo, dużo i ciężko przez całe swoje życie.

Odeszła od nas na zawsze w dniu 19 czerwca 1996 r.

Zbigniew Kowalczewski

Najważniejsze publikacje prof. dr hab. Haliny Żakowej

- 1953 Fauna kulmowa z Jabłowa na Dolnym Śląsku. *Biul. IG*, 72: 1–46.
- 1956 Fauna kulmowa z Witkowa na Dolnym Śląsku. *Ibidem*, 98: 5–76.
- 1956 Fauna kulmowa z Marciszowa na Dolnym Śląsku. *Ibidem*, 98: 77–124.
- 1958 Biostratygrafia utworów morskich dolnego karbonu z obszaru Wałbrzycha Miasta na Dolnym Śląsku. *Prace IG*, 19: 1–211.

- 1961 Dolny karbon na obszarze między Radlinem i Górnem w synklinorium kielecko-łagowskim (Góry Świętokrzyskie). *Biul. IG*, 167: 101–166. (wspólnie z J. Pawłowską)
- 1962 Warstwy zarebiańskie i warstwy z Górna (dolny karbon) w synklinie łagowskiej. *Ibidem*, 174: 161–222.
- 1962 Warstwy z Lechówka w synklinie łagowskiej. *Kwart. Geol.*, 6/3: 373–402.
- 1963 Dolnokarbońska facja kulmowa w podłożu zapadliska przedkarpackiego. *Ibidem*, 7/2: 197–213. (wspólnie z A. Jachowicz???)
- 1965 Górny wizen (warstwy gułaczowskie) w synklinie piotrowskiej. *Kwart. Geol.*, 9/1: 79–96. (wspólnie z J. Pawłowską)
- 1966 Poziom *Goniatites crenistra* Phill. w okolicy Solca i Jugowa u podnóży Gór Swoich (Sudety Środkowe). *Prace IG*, 43: 1–197.
- 1967 Dolny karbon w okolicy Bolechowic (Góry Świętokrzyskie). *Acta Geol. Polon.*, 1: 51–104.
- 1968 Karbon. W: *Budowa geologiczna Polski, T. 1, Stratygrafia, cz. 1: Prekambr i Paleozoik*. Wyd. Geol.: 363–367, 371–406.
- 1970 Najstarsze skamieniałości dolnego kambru Gór świętokrzyskich. *Kwart. Geol.*, 14/1: 9–28. (wspólnie z L. Jagielską)
- 1971 Poziom *Goniatites granosus* w synklinie gałęzickiej (Góry Świętokrzyskie). *Prace IG*, 60: 1–137.
- 1972 Dolny karbon. W: *Budowa geologiczna Polski, Katalog skamieniałości, t. 2, Paleozoik cz. 1*. Wyd. Geol.: 128–150.
- 1972 Rozwój litologiczno-paleogeograficzny dewonu i dolnego karbonu w niecce Nidziańskiej. *Kwart. Geol.* 16/4: 817–850. (wspólnie z H. Jurkiewicz)
- 1972 Devon i karbon w podłożu południowej części Niecki Miechowskiej. *Rocz. Pol. Tow. Geol.*, 42/2–3: 165–228. (wspólnie z J. Kicułą)
- 1975 Devon antykliny Krakowa. *Biul. IG.*, 282: 7–68. (wspólnie z J. Ślósarz)
- 1978 Glony i otwornice z wizen górengo synkliny gałęzickiej. *Prace IG*, 85: 1–72. (wspólnie z H. Jurkiewicz)
- 1981 Rozwój i stratygrafia karbonu Gór Świętokrzyskich. *Przew. 53 Zjazdu PTG w Kielcach*: 89–100.
- 1983 Górny dewon i karbon synkliny borkowskiej. *Biul. IG*, 345: 5–134. (wspólnie z M. Szulczewskim)
- 1983 Małże rodzaju *Guerichia* Rzehak, 1910 z utworów famenu i turneju Jabłonnej, Góry Świętokrzyskie. *Ibidem*, 345: 177–223.
- 1985 Upper Visean Gigantoproductoid brachiopods from the Góry Świętokrzyskie, Poland. *Ann. Soc. Geol. Polon.*, 55/1–2: 105–126.
- 1985 Devonian–Carboniferous Boundary in the Borehole Kowala 1 (Southern Holy Cross Mts, Poland). Macro-and microfauna. *Bull. Pol. Acad. Sci., Earth Sci.*, 33/1–2: 87–95. (wspólnie z M. Nehring-Lefeld i J. Malec)
- 1986 Brachiopods of the family Semiplanidae Sarytcheva, 1960 from the Upper Visean of Poland. *Biul. IG*, 355: 49–70.
- 1989 Orthid brachiopods from the Upper Visean (Carboniferous) of the Świętokrzyskie Mts, Poland. *Acta Palaeont. Polon.*, 34/2: 91–124.
- 1990 Makro- i mikrofauna oraz petrografia famenu z otworu wiertniczego Kowala 1. *Kwart. Geol.*, 34/1–2: 243–258. (wspólnie z K. Radlicz)
- 1990 Uwagi do podłoża permu w okolicy Szreniawy (Łobzowa). *Kwart. Geol.*, 35/2: 163–176. (wspólnie z Z. Mi-gaszewskim)
- 1995 The Carboniferous system in Poland. *Prace PIG*, t. 148, Warszawa. (eds., wspólnie z A. Zdanowskim)